

Passat,
present i
futur
de l'educació de majors a la
Universitat

Carmen Orte Socías

Lliçó inaugural de la **UOM**
curs acadèmic 2007-2008

Passat,
present i
futur
de l'**educació de majors** a la
Universitat

Carmen Orte Socías

LLiçó inaugural de la **UOM**
curs acadèmic 2007-2008

Magnífica Rectora, autoritats, professors, alumnes, amics i amigues, bon vespre i benvinguts a l'obertura del curs acadèmic 2007-2008 de la Universitat Oberta per a Majors de la UIB. És per a mi un honor fer el discurs inaugural aquest curs acadèmic per moltes i diver-ses raons, entre les més importants, el fet de formar part d'un projecte que molt aviat celebrarà el desè aniversari. Recordem que la UIB compleix trenta anys. Això significa, doncs, que en una tercera part de la seva vida institucional, la UIB s'ha ocupat de desenvolupar un projecte universitari per als adults més majors.

Efectivament, ha passat ja un poc més d'una dècada des que vàrem fer el disseny, l'embrió, del que seria el projecte d'educació per a les persones majors de la Universitat de les Illes Balears. Quasi una dècada ja, des que es va engegar, el mes d'abril de 1998, el primer projecte pilot, que des del seu naixement va tenir nom i cognom propis, la Universitat Oberta per a Majors (UOM) de la UIB.

Encara que llunyans en el temps, a qui els vàrem fer — bona part dels quals ens trobam avui aquí—, no se'ns han oblidat els esforços realitzats per captar i mantenir l'interès de les persones majors jubilades i prejubilades de les Illes. Tant d'aquelles persones que mai no havien anat a la Universitat,

com d'aquelles altres que, encara que sí que ho havien fet, s'interessaven per un projecte educatiu pensat des de la pròpia Universitat per als adults més majors. Tampoc no se'ns obliden els esforços per trobar el suport econòmic de les institucions que abans i ara ens acompanyen.

Des de llavors fins avui, el nostre objectiu era que la Universitat —amb les seves infraestructures i els seus recursos humans— donàs resposta, mitjançant un projecte educatiu, a les necessitats educatives, culturals i socials de les persones majors, d'acord amb la realitat sociològica, demogràfica, econòmica i cultural de les nostres illes i del moment actual. Aquest segueix sent el nostre objectiu també avui

Amb aquest objectiu la UOM va iniciar el seu camí. Primer de forma tímida, amb un projecte pilot adreçat a un petit grup d'alumnes, un primer curs al qual varen assistir una vintena d'alumnes. Més tard, amb el desenvolupament d'un projecte educatiu i cultural, en la línia ja iniciada, molt més ampli, amb ambició universitària i voluntat d'apropament a tots aquells alumnes majors que hi poguessin estar interessats.

Alumnes tant de la pròpia seu de la UIB a Palma com de les altres seus de la Universitat a les illes de Menorca i d'Eivissa i Formentera. També a les seus de la UIB als centres universitaris municipals. Aquells vint alumnes amb els quals es va iniciar aquest projecte ahir s'han multiplicat per cinquanta avui.

Sí. Si important és tenir objectius clars que guiïn la nostra acció, molt més important és, si és possible, haver reflexionat sobre el model de referència que els sustenta i que és el que haurà de guiar les nostres passes cap a les metes previstes. El nostre model de referència, el que sempre ha guiat aquestes passes des del principi i, per tant, el que va donar origen al projecte actual, és el model educatiu amb majúscules: l'aposta per la educació al llarg de tota la vida.

Encara que, ara, vist des de la perspectiva que ens donen els deu anys, pugui semblar-nos una obvietat, recordem que l'aposta per l'educació de les persones majors en general comença a plantejar-se de forma decidida en el moment en què es comença a treballar sobre la idea que l'educació dels adults majors és possible i viable. Serà en el moment en què es posin en dubte els models deficitaris de comprensió de la vellesa; models en què l'aprenentatge dirigit als adults majors era considerat una pèrdua de temps i de doblers.

Ben al contrari. Els projectes educatius desenvolupats i els resultats obtinguts han demostrat que invertir en l'educació de les persones adultes més majors no sols és una qüestió de justícia social, entesa en termes de drets com una forma d'accedir a la participació democràtica o com una forma d'estatus d'igualtat ciutadana. Invertir en l'educació dels majors és també una necessitat, perquè l'educació influeix en la millora

de molts dels elements que formen part de la qualitat de vida, un concepte clau en la definició de la gerontologia educativa, disciplina que orienta la nostra acció.

Referent a aquesta qüestió, és necessari i de justícia referir-se al fet que la creació el 1973 de la primera universitat de majors, a càrrec del professor Pierre Vellas, de la Universitat de Toulouse 1, es planteja sobre el que la Universitat podia fer per millorar la qualitat de vida de les persones majors. Per tant, fa més de trenta anys que el professor Vellas va fonamentar la creació d'aquesta universitat sobre la base de quatre objectius: 1) Contribuir a la millora física, mental i social de la qualitat de vida de les persones majors; 2) Realitzar un programa d'educació permanent per a les persones majors estretament relacionat amb els altres grups d'edat; 3) Dur a terme un programa d'investigació gerontològica; i 4) Dur a terme programes de formació inicial i contínua en matèria gerontològica.

D'aquest plantejament ja es pot deduir que la millora de la qualitat de vida va ser un dels elements clau en el sorgiment d'aquests programes universitaris.

Des del meu punt de vista, des de la qualitat de vida té sentit el discurs de l'educació de majors, perquè l'acció educativa orientada a aquest grup d'edat proporciona coneixements i habilitats de diversos tipus i utilitat, fins i tot per interpretar els esdeveniments i circumstàncies de la nostra

existència. Competències, en definitiva, per fomentar la visibilitat i viure plenament el dia a dia. Competències que permeten modificar actituds, valors, sensibilitats i comportaments; fins i tot obrir noves oportunitats en l'edat tardana.

Tenir com a meta la qualitat de vida en l'educació dels majors comporta, explícitament i implícitament, un sentit de millora i d'optimització en termes globals i la potenciació d'una imatge positiva, tant personal com grupal i social.

Això possibilita un canvi en la percepció social de les persones majors; per tant, una percepció més positiva del major com a persona activa, però, d'altra banda, també es possibilita un canvi de percepció entre les mateixes persones majors.

Això —com vàrem tenir ocasió d'analitzar i conèixer amb dades, en l'estudi que vàrem fer sobre educació i suport social amb els nostres alumnes de la UOM—, a més dels vincles socials, fomenta una major autoestima i valoració personal. D'acord amb això, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, l'educació permanent, és i ha de ser un element bàsic en les polítiques en relació amb les persones majors —de vegades més orientades al que és assistencial—, com a condició per aconseguir una millora real de la seva qualitat de vida.

L'educació dels majors, al marge de la importància dels continguts temàtics, també ha de possibilitar el desenvolupament de llaços i de vida social. Un dels objectius de la

gerontologia educativa és possibilitar la visibilitat social del major, evitar la ruptura dels llaços socials i la devolució de la vida social. També, la potenciació de l'autonomia i la independència en les persones que pertanyen a aquest grup d'edat.

Aquests plantejaments ens duen a contextualitzar l'envelliment des d'una perspectiva activa. Efectivament, l'envelliment actiu és un component molt important d'aprenentatge en relació amb l'esperança de vida —i l'esperança de vida sense dependència.

Les conductes de salut són, des d'aquest punt de vista, una conseqüència de comportaments apresos que tenen a veure amb aquest model d'envelliment i amb aquest plantejament d'educació al llarg de tota la vida.

Des d'aquesta perspectiva de l'envelliment actiu i productiu, el desenvolupament de programes i serveis educatius destinats a les persones majors, hauria de plantejar-se com una inversió en la prevenció i el manteniment de la salut física i mental a curt i a llarg termini.

Comprendre el món i participar-hi, en el moment en què a un li ha tocat viure, també significa poder formar part dels canvis que es van produint. A través de l'educació és més fàcil viure i participar d'aquests canvis de forma natural.

Si rellegim els objectius que vàrem elaborar fa deu anys per a la UOM, podem observar que, entre altres objectius, com integrar els alumnes a la Universitat o desenvolupar

actituds positives sobre l'envelliment i la vellesa mitjançant l'activitat i la participació, també hem pretès contribuir a augmentar el nivell d'instrucció del nostre alumnat major, inferior en general al dels altres grups d'edat. A partir d'aquí, també és possible influir sobre les activitats de la vida diària, fonamentalment aquelles que permeten millorar la percepció personal, social i de salut.

Aquest és també avui el nostre objectiu i és també l'objectiu més freqüent de la majoria dels programes d'aquesta naturalesa que existeixen a Espanya, i que en aquest moment arriben aproximadament a vint-i-cinc - trenta mil alumnes majors de cinquanta anys.

Un nombre molt important d'alumnat que, si segueix la tònica de matrícula actual, augmentarà encara més els pròxims anys. Com he comentat en un altre lloc, els vint anys més que, segons sembla, viurem a partir dels seixanta-cinc anys les dones i els 16,1 anys els homes, bé poden invertir-se en educació. Sens dubte ens donarà bons rèdits a tots, i augmentarà el nivell educatiu dels nostres ciutadans. També la salut i el benestar durant una part cada vegada més àmplia de la nostra vida.

Tot i això, és important revisar els nostres objectius i adaptar-los a les característiques i necessitats dels nostres alumnes més majors. També als de la pròpia Universitat, transformant les nostres respostes en continguts educatius d'una forma dinàmica i versàtil.

Pel que fa a l'alumnat, s'ha de tenir en compte que el col·lectiu de persones majors és cada vegada més culte, està més ben format, té una salut més bona i un gran interès per seguir estant bé. Les seves actituds, els seus interessos i expectatives són diversos, no sols en relació amb el seu propi grup de referència poblacional, també en relació amb la seva generació.

Els programes universitaris, per tant, han de tenir present i orientar-se a la realitat i a les expectatives de l'alumnat.

El dinamisme que es requereix ha de reflectir-se en els programes dirigits a aquest col·lectiu elaborats per la Universitat. Com?, doncs dissenyant projectes creatius i de qualitat, evitant caure en la temptació fàcil de la rutina i el mimetisme.

El programa universitari per a majors de la UIB, la UOM, ha tingut des del seu origen la voluntat d'adaptar-se a aquests canvis i els durà a terme, al compàs que ho està fent la resta de programes universitaris que ofereix la nostra universitat. Els reptes són molts, i moltes les persones i institucions amb qui s'ha de fer. Per sort, la majoria d'elles avui ens acompanyen.

Estam parlant de programes que han tingut l'origen en el context de la Universitat, i part del seu èxit té a veure amb això. Als nostres alumnes els agrada anar a la Universitat, i a la Universitat, quan els va conèixer, també li varen agradar aquests alumnes. L'esdevenir d'aquests programes, el seu

present i el seu futur, per tant, ha d'anar lligat al de la pròpia universitat.

Així doncs, aquests programes han d'evolucionar al compàs de l'evolució de la universitat en general i de la Universitat a la qual pertanyen en particular.

Recordem que la Universitat en aquest moment es troba en el procés d'integració a l'Europa del coneixement. L'establiment de l'espai europeu d'educació superior és un dels objectius (i instruments) per contribuir a això, invertint esforços en el procés de convergència establert a Bolonya. Un dels reptes als quals s'enfronta la universitat europea per poder abordar amb èxit els diversos reptes futurs, és la participació de nombrosos sectors. Les iniciatives que es poden fer són molt variades.

Des del tema que ens ocupa, pensem que la formació permanent és un dels reptes i possibilitats que permetran contribuir al dit objectiu. I això, encara que el concepte de formació permanent —en aquest context— no al·ludeixi de forma explícita a la importància d'elaborar programes destinats a persones majors de cinquanta anys. Però, sens dubte, aquest concepte al·ludeix també a aquest col·lectiu igual que ho fa el fet de plantejar-se la construcció de la societat del coneixement, o també el fet de plantejar-se qüestions de ciutadania o de cohesió social.

Sense entrar a analitzar de forma exhaustiva els aspectes històrics de la creació, el desenvolupament i la

situació actual dels programes socioeducativoculturals que s'estan duent a terme en el context europeu i mundial des de la dècada dels anys setanta, una anàlisi ràpida de la realitat desenvolupada en aquest àmbit de la formació dels majors de cinquanta anys, en el conjunt de determinades institucions socials i de la Universitat en particular, assenyala la necessitat de dedicar un esforç dels responsables d'aquests programes a dilucidar de quina forma la creació de l'espai europeu d'ensenyament superior influeix o influirà sobre els programes que ara duem a terme en el conjunt d'Europa, i de quina forma podem «utilitzar» aquests canvis en benefici dels propis programes que es duen a terme i, fonamentalment, per als actuals i futurs usuaris.

Encara que en les diferents reunions europees i en els documents que n'han sorgit no es planteja de forma explícita una anàlisi de la formació d'aquest col·lectiu, les metes de la convergència i els mateixos canvis que sens dubte esdevindran a la institució universitària són ja motiu suficient per fer una reflexió i una proposta en aquest aspecte.

Referent a aquestes necessàries reflexió i propostes, al simposi europeu sobre els programes universitaris per a majors en la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior que des de la UOM vàrem organitzar fa alguns anys, tant els diversos ponents europeus com diversos alumnes majors que hi varen participar ja varen posar de manifest que era necessari reflexionar-hi.

Reflexionar sobre la forma d'inserir aquests programes universitaris de majors en el marc d'aquesta convergència europea o, fins i tot, sobre la necessitat i importància de crear una xarxa de programes universitaris per als adults majors a Europa.

De fet, en aquest simposi europeu al qual m'he referit, es va plantejar la necessitat que les institucions d'ensenyament superior fossin capaces de desenvolupar aquest nou paradigma de l'aprenentatge al llarg de tota la vida, no sols per dur-lo a terme a la seva institució, sinó també per desenvolupar-lo en el conjunt de la societat.

En aquest sentit, i en el marc d'aquest paradigma educatiu i dels programes universitaris de majors, es va posar l'èmfasi a remarcar una sèrie d'aspectes per tenir en compte en relació amb aquests: menys títols i més qualitat. Animar a l'estudi enfront de la passivitat o la inactivitat; la realització d'ofertes variades i flexibles d'acord amb l'heterogeneïtat d'aquests usuaris. La creació de serveis d'informació i orientació sobre aquests programes i les seves característiques específiques.

L'aplicació específica dels crèdits europeus a aquests programes. La utilització de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació per a aquests estudiants i el seu procés d'alfabetització tecnològica, etc.

Doncs bé, és en aquesta línia comentada en la qual s'emmarquen els projectes de la UOM per a aquest curs 2007-2008 i, sobretot, per als pròxims anys.

Així, a més dels projectes que ja es duen a terme, s'ampliarà l'oferta de la UOM adaptant-la a nous perfils d'alumnat, a nous espais, a nous mitjans. Pretenem que la Universitat sigui a l'abast de tots. Obrirem nous espais formatius per al nostre alumnat comptant amb els estudis que ja ofereix la UIB.

Fora del campus, iniciarem nous projectes en col·laboració amb l'Ajuntament de Palma i incrementarem els que ja tenim amb altres ajuntaments de les Illes Balears.

La internacionalització de la UIB en nous territoris i nous alumnes és un altre dels objectius que la UOM vol també compartir amb la resta de les ofertes de la UIB com els títols propis, els intercanvis d'alumnat o els projectes d'acollida d'alumnat estranger. Apostarem, doncs, per l'intercanvi d'alumnes, tant nacional com internacional, reprenent i ampliant la línia encetada a l'inici del programa UOM.

En definitiva, pretenem respondre a les necessitats de l'alumnat més major de la UIB, i també als reptes de la Universitat. Per això, donarem l'impuls que la UOM necessita.

Ho farem tenint en compte, també, la filosofia de base que orienta els nostres objectius de formació al llarg de tota la vida i, en concret, en un tram d'edat determinat a partir dels cinquanta anys. Volem que sigui possible i viable que el nostre alumnat més major se senti còmode a la Universitat compartint les aules amb altres generacions d'alumnes més joves.

L'autonomia, la participació, l'activitat i les relacions intergeneracionals han de possibilitar que el nostre alumnat acudeixi a les aules universitàries i participi de les diferents assignatures, diplomatures, llicenciatures, diplomes culturals, títols propis i altres activitats educatives i culturals com un alumne més. A aquest objectiu estam ara mateix dedicant un esforç molt important.

Pretenem que els nostres alumnes no sols se sentin membres de la UOM, sinó, fonamentalment, alumnes de la UIB. Volem reforçar comportaments actius i ampliar el seu horitzó de possibilitats a la Universitat.

Pretenem que els nostres alumnes més majors siguin la punta de llança de la cultura i el coneixement, que siguin capaços de generar coneixements nous; projectes nous vinculats o no a la Universitat que serveixin de suport i de guia a altres generacions de majors i que serveixin per disseminar el coneixement i la cultura, que és, en definitiva, l'objectiu principal de la Universitat.

Comptam per a això, a més de molta força i il·lusió, amb la infraestructura i els recursos humans que la Universitat ha posat enguany a la disposició de la UOM.

Comptam, sobretot, amb els bons amics i col·laboradors d'aquest projecte que ens acompanyen avui aquí i als quals agraiïm molt sincerament tot el seu suport durant tants anys. Tot el suport econòmic i també el suport humà, les seves

opinions i consells i també compartir la il·lusió amb nosaltres i amb els nostres alumnes i professors, tal com ens han manifestat en aquests dies que hem tingut ocasió d'intercanviar impressions i projectes de futur amb cadascun d'ells.

Aquest és el futur immediat en el qual l'equip de la UOM, encapçalat pel vicerector de Projecció Cultural i presidit per la Rectora de la UIB, ha estat treballant des que va assumir aquesta responsabilitat. Us agraesc molt l'atenció que m'heu prestat i esper que us incorporareu a aquest projecte i ens hi acompanyareu. Moltes gràcies.

Palma, 3 d'octubre de 2007

Dra. Carmen Orte Socías
Catedràtica d'universitat del Departament de Pedagogia
i Didàctiques Específiques de la UIB
Directora de la UOM